

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора, завідувача кафедри стоматології дитячого віку Буковинського державного медичного університету МОЗ України Годованець Оксани Іванівни на дисертаційну роботу Якимовича Данила Володимировича «Особливості будови пришийкових ділянок постійних зубів різних груп», представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії у спеціалізованій вченій раді ДФ 35.600.110 при Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія»

Актуальність теми.

Зростання частоти основних стоматологічних захворювань належить сьогодні до групи особливо актуальних медико-соціальних проблем, які потребують першочергової уваги, а серед пріоритетних напрямків сучасної стоматології особливого значення набирає профілактичний напрямок, ефективність якого значною мірою залежить від розуміння причин виникнення і механізмів розвитку патології. Однією з необхідних умов для досягнення такого розуміння є досконале і глибоке знання особливостей будови, топографії та функціональних характеристик структур щелепно-лицевої ділянки і, зокрема – зубів. Сучасна клініка вимагає точних і деталізованих даних щодо індивідуальної анатомічної норми окремих органів, їх певних ділянок чи організму в цілому, оскільки результати численних досліджень вказують на існування вікової, гендерної, конституційної мінливості, що визначає межі «норми» для різних груп обстежуваних осіб чи структур з визначеними критеріями включення і виключення.

Ураження зубів пришийкової локалізації належать до найбільш поширених стоматологічних патологій та характеризується вираженою тенденцією до зростання. Малопомітні на початкових етапах, не отримавши необхідного лікування, пришийкові ураження з часом стають серйозною естетичною та стоматологічною проблемою і можуть привести до значного руйнування або й до втрати зуба.

Беручи до уваги викладене вище, актуальними з точки зору морфології та клініки є дослідження, присвячені з'ясуванню особливостей і варіабельності топографії твердих тканин зубів у пришийковій ділянці та вивченню їх якості і мінерального складу, а виконана Якимовичем Д. В. робота «Особливості будови пришийкових ділянок постійних зубів різних груп» безумовно має не тільки теоретичне, але й практичне значення

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний автором напрямок дослідження є частиною планової наукової роботи кафедри нормальної анатомії і кафедри оперативної хірургії з топографічною анатомією Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького на тему «Морфофункціональні особливості органів у пре- та постнатальному періодах онтогенезу, при впливі опіоїдів, харчових добавок, реконструктивних операціях та ожирінні» (№ держреєстрації № 0120U002129). Автор виконаного дисертаційного дослідження є співвиконавцем даної науково-дослідної роботи.

Особистий внесок автора у виконання дисертаційного дослідження.

В процесі виконання роботи автором самостійно було проведено патентно-інформаційний пошук за темою дослідження, опрацьовано та проаналізовано джерела наукової літератури. Автором самостійно обґрунтовано актуальність роботи, визначено її теоретичне та практичне значення, сформульовано мету і завдання дослідження, обрано та апробовано використані в роботі методи, проведено збір матеріалу, опрацьовано та проаналізовано отримані результати.

Автор самостійно виконав статистичну обробку отриманих даних, провів їх інтерпретацію та узагальнення, написав розділи дисертації. Формулювання основних наукових положень, висновків та практичних рекомендацій виконано автором разом з науковим керівником. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, автором дисертаційного дослідження подано результати, отримані в ході його виконання.

Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота Якимовича Данила Володимировича «Особливості будови пришийкових ділянок постійних зубів різних груп» містить елементи новизни, оскільки автором вперше, з використанням комплексу сучасних,

адекватних до поставленої мети і завдань морфологічних та клінічних методів, а також достатньої кількості дослідженого матеріалу було детально вивчено та проаналізовано особливості будови пришийкової ділянки сформованих постійних зубів різних груп і встановлено якісні та кількісні показники емалі, дентину і цементу у пришийковій ділянці.

На підставі даних, отриманих в результаті огляду пацієнтів автором було досліджено частоту пришийкових уражень постійних зубів різних груп у осіб чоловічої та жіночої статі зрілого віку. В ході виконання роботи автором вперше проведено комплексне дослідження на макро- мікро- та ультраструктурному рівнях особливостей будови пришийкової ділянки постійних зубів різних груп, що дозволило визначити можливі варіанти співвідношення емалі, дентину та цементу, найбільш характерні для різних поверхонь різних зубів.

За результатами атомно-абсорбційного спектрального аналізу автором вперше проведено комплексне дослідження мінерального складу твердих тканин постійних зубів та проведено їх порівняння.

В роботі вперше проведено детальне вивчення особливостей щільності емалі, дентину та цементу постійних зубів різних груп та різної локалізації за даними радіовізіографічного обстеження і, на підставі отриманих результатів, встановлено закономірності їх співвідношення.

Практичне та теоретичне значення отриманих результатів.

Результати дослідження мають як теоретичний інтерес так і певне прикладне практичне значення. Дані, отримані Д.В. Якимовичем в процесі виконання дисертаційної роботи, є суттєвим внеском у розділ теоретичної морфології, присвячений вивченню особливостей будови зубів, а також у практичну стоматологію. Отримані автором дисертаційної роботи нові дані суттєво розширюють сучасні уявлення щодо анатомічних особливостей будови та топографії пришийкової ділянки постійних зубів різних груп осіб зрілого віку, що дозволить прогнозувати ймовірність розвитку їх патології, зокрема – різних видів пришийкових уражень. Отримані автором дані можуть стати теоретичним підґрунтям для розпрацювання нових та вдосконалення існуючих методів

ранньої діагностики пришийкових уражень зубів, підвищення ефективності їх профілактики та оптимізації лікувальних заходів.

Результати проведеного дослідження, що засвідчують виражену варіабельність будови пришийкової ділянки зубів різних груп, можуть знайти застосування в судово-медичній практиці, при проведенні криміналістичної експертизи, а також для ідентифікації особи.

Результати дослідження можуть бути використані при написанні монографій, навчальних посібників, підручників, атласів та довідників з терапевтичної стоматології, нормальної анатомії, променевої діагностики, гістології, цитології та ембріології тощо.

Результати, отримані автором в процесі виконання роботи, впроваджені у навчально-педагогічний процес кафедри нормальної анатомії, оперативної хірургії з топографічною анатомією, гістології, цитології та ембріології, терапевтичної стоматології, стоматології дитячого віку, ортодонтії, терапевтичної стоматології ФПДО Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, кафедри анатомії людини імені М.Г. Туркевича та кафедри анатомії, клінічної анатомії та оперативної хірургії Буковинського державного медичного університету, кафедри клінічної анатомії та оперативної хірургії Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, кафедри клінічної анатомії та оперативної хірургії Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського, кафедри анатомії людини Івано-Франківського національного медичного університету, кафедри анатомії з клінічною анатомією та оперативною хірургією Полтавського державного медичного університету.

Ступінь обґрунтованості та достовірності положень і висновків сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота викладена українською мовою на 205 сторінках комп'ютерного тексту, з яких 141 сторінка основного тексту. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, списку публікації здобувача за темою дисертаційного дослідження, переліку скорочень, вступу, огляду літератури, опису матеріалів та методів дослідження, 4-х розділів власних

досліджень, аналізу та узагальнення результатів дослідження, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатків.

Достовірність результатів дослідження, проведеного Д.В. Якимовичем, визначається правильним вибором методології, використанням методів математичної статистики для обробки отриманих даних. Практично виключена можливість технічних помилок завдяки використанню сучасних методик дослідження, застосуванню обчислювальної техніки для статистичної обробки, достатньої кількості матеріалу. Наукові положення, висновки і рекомендації повністю достовірні та витікають з отриманих результатів дослідження.

Дослідження проведене на достатній для отримання достовірних результатів кількості матеріалу. Автором було проведено обстеження 200 осіб зрілого віку (100 чоловіків та 100 жінок), що звертались за стоматологічною допомогою на кафедру терапевтичної стоматології та в терапевтичне відділення Стоматологічного центру ЛНМУ імені Данила Галицького. Проведене обстеження включало збір анамнестичних даних та огляд порожнини рота і зубів. Робоча група була сформована методом рандомізації з врахуванням визначених критеріїв включення та виключення.

Для вивчення різних варіантів будови пришийкової ділянки постійних зубів різних груп та з'ясування частоти їх маніфестації було дослідження 320 постійних зубів верхньої та нижньої щелеп (по 10 зубів 11-18, 21-28, 31-38 та 41-48), видалених за клінічними показами та 40 їх поздовжніх шліфів.

Для дослідження мінерального складу емалі, дентину та цементу було використано 20 повністю сформованих постійних зубів без патології твердих тканин, видалених за ортодонтичними показами або в результаті травми.

Для визначення щільності твердих тканин пришийкової ділянки опрацьовано рентгенограми 280 інтактних постійних зубів (n=10 для 11-17, 21-27, 31-37 та 41-47 зубів).

Вибрані автором методи дослідження є сучасними, високоінформативними, адекватними до поставлених у роботі мети і завдань. Отримані автором результати роботи подані в описовому вигляді та представлені у таблицях і рисунках для оптимальної візуалізації. Цифрові дані опрацьовані

статистично та проаналізовані. Обговорення та інтерпретація результатів дослідження проведені з залученням достатньої кількості сучасних джерел наукової літератури. Всі наукові положення дисертації та сформульовані автором висновки і практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими, логічно випливають із фактичного матеріалу виконаної роботи і мають важливе теоретичне та практичне значення.

Огляд результатів та висновків дисертації, аналіз дисертації за розділами:

В **анотації**, поданій українською та англійською мовами викладено основні результати проведеного дослідження, підкреслено його наукову новизну та практичне значення. Завершує анотацію список праць, опублікованих за темою дисертації.

У **вступі** на 7 сторінках автор обґрунтовує актуальність теми дисертації, розкриває суть існуючої проблеми, формулює мету дослідження та визначає його основні завдання, підкреслює нові положення, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наводить перелік методів дослідження та показує зв'язок роботи з плановою науковою роботою кафедри нормальної анатомії і кафедри оперативної хірургії з топографічною анатомією Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, висвітлює свій особистий внесок у виконання дослідження.

Розділ «Огляд літератури» викладений на 26 сторінках. У цьому розділі подано аналітичний огляд наукової літератури за темою дослідження, ретельно описано новітні погляди на проблему патології твердих тканин зубів у сучасних умовах. Аналіз літературних джерел автор проводить відповідно до поставленої мети та окреслених завдань, акцентуючи увагу на тих аспектах проблеми, які висвітлені в науковій літературі недостатньо і потребують подальшого вивчення.

У другому розділі «Матеріали і методи дослідження» на 9 сторінках автором подано вичерпну характеристику об'єктів дослідження, обґрунтування їх поділу на групи та прописано алгоритм використаних клінічних, морфологічних, хімічних та статистичних методів. Розділ включає 2 підрозділи та ілюстрований одним рисунком і однією таблицею.

Використані автором методи дослідження, є адекватними до поставленої мети і визначених завдань, дозволяють провести узагальнення отриманих результатів та сформулювати висновки і практичні рекомендації.

Результати власних досліджень викладені у трьох розділах.

Розділ третій, викладений на 11 сторінках, присвячений аналізу частоти маніфестації пришийкової патології постійних зубів різних груп за результатами огляду пацієнтів зрілого віку. Наведені дисертантом дані підтверджені фотоматеріалами та результатами статистичного аналізу і жодних сумнівів не викликають. Розділ ілюстрований 2 таблицями та 12 рисунками які дозволяють візуалізувати отримані дані.

У четвертому розділі на 47 сторінках викладено результати вивчення особливостей топографії пришийкової ділянки постійних зубів. Розділ складається з шести підрозділів

У першому підрозділі подано результати аналізу частоти маніфестації варіантів співвідношення емалі, дентину та цементу у пришийковій ділянці різних груп зубів. На підставі результатів вивчення особливостей будови пришийкової ділянки 320-ти постійних зубів верхньої та нижньої щелеп, видалених за клінічними показами автором виявлено чотири можливі варіанти співвідношення емалі, дентину та цементу: контакт емалі з цементом в стик; перекриття цементу емаллю; перекриття емалі цементом; відсутність контакту емалі з цементом з наявністю зон відкритого дентину. Результати проведеного аналізу отриманих даних дозволили автору встановити, що кожен з виявлених варіантів співвідношення має різну частоту маніфестації на вестибулярній та оральній, а також на медіальній та дистальній контактних поверхнях зубів різних груп.

Другий, третій, четвертий та п'ятий підрозділи присвячені вивченню аналізу частоти маніфестації варіантів співвідношення емалі, дентину та цементу в пришийковій ділянці різців, ікол, премолярів та молярів відповідно. Автором встановлено, що у різців, ікол та премолярів з найбільшою частотою зустрічається варіант перекриття цементу емаллю, а у молярів – варіант контакту емалі з цементом у стик. Найрідше у різців, премолярів та молярів зустрічається

варіант зони відкритого дентину. У ікол не виявлено жодного випадку варіанту зони відкритого дентину та перекриття емалі цементом. Отримані автором результати засвідчили також, що у 40,3% випадків від загальної кількості оглянутих зубів на всіх чотирьох поверхнях спостерігали однакове співвідношення емалі та цементу – найчастіше – у різців (66,3% від загальної кількості різців), найрідше – у молярів (18,3% від загальної кількості молярів).

Шостий підрозділ четвертого розділу присвячений дослідженню варіантів співвідношення емалі, дентину та цементу у пришийковій ділянці сформованих постійних зубів шляхом вивчення сканограм та поздовжніх шліфів зубів, що дало змогу деталізувати топографію досліджуваної ділянки.

Для кращого сприйняття поданого матеріалу розділ ілюстрований 32 рисунками та 16 таблицями.

П'ятий розділ роботи, викладений на 6 сторінках, автор присвятив дослідженню та порівнянню мінерального складу твердих тканин сформованих постійних зубів. Отримані результати засвідчили вміст в емалі, дентині та цементі семи мінеральних елементів (кальцію, магнію, натрію, фосфору, калію, цинку та стронцію) у кількостях, достатніх для визначення. При цьому вміст кальцію, натрію, магнію та цинку є найвищим в емалі, фосфору – в цементі, а стронцію – в дентині, що дозволило припустити, що різні якісні характеристики твердих тканин зубів очевидно зумовлені різним співвідношенням в них досліджуваних мінеральних елементів. Розділ ілюстрований трьома таблицями та сімома рисунками.

Розділ шостий, присвячений аналізу щільності твердих тканин пришийкової ділянки сформованих постійних зубів, складається з двох підрозділів та викладений на 13 сторінках.

У першому підрозділі автор подає результати порівняння показників щільності емалі, дентину та цементу у пришийковій ділянці зубів різних груп, у другому – порівнює показники щільності твердих тканин постійних зубів різної локалізації.

Три таблиці та одинадцять рисунків вдало ілюструють матеріали розділу і засвідчують істотну різницю показників щільності емалі, дентину та цементу як

в рамках кожного окремого зуба, так і при порівнянні досліджуваних тканин постійних зубів різних груп та різної локалізації.

Кожен розділ власних досліджень завершується висновками та переліком публікацій, у яких висвітлено результати даного розділу

Розділ «Аналіз та обговорення результатів дослідження» викладений на 13 сторінках. У цьому розділі автором узагальнено проаналізовано та підсумовано результати власних досліджень, що були отримані в процесі виконання роботи, а також проведено їх співставлення та порівняння з даними фахової літератури.

Дев'ять висновків повністю відповідають поставленим меті та завданням і узагальнюють інформацію, одержану автором в результаті проведених досліджень та опрацювання і аналізу отриманих даних.

Практичне значення роботи підкреслюють 4 практичні рекомендації.

Список використаних джерел включає 228 бібліографічних описів (120 – кирилицею і 108 – латиницею).

Дотримання академічної доброчесності.

За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації Якимовича Д. В. «Особливості будови пришийкових ділянок постійних зубів різних груп» не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації (Довідка про результати перевірки на плагіат № 205/2024, від 9 квітня 2024 року). Рівень підсумкової оригінальності рукопису дисертації становить 95 %.

Повнота викладення матеріалів дисертації.

За результатами дисертаційного дослідження Д.В. Якимовича опубліковано 13 наукових праць, з них 9 статей – у наукових фахових виданнях, рекомендованих для оприлюднення результатів дисертаційних робіт, та 4 тези в матеріалах науково-практичних конференцій. Опубліковані наукові праці в достатньому обсязі відображають зміст дисертаційної роботи.

Недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення.

Дисертаційна робота Якимовича Данила Володимировича «Особливості будови пришийкових ділянок постійних зубів різних груп» є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке в цілому можна оцінити позитивно.

Разом із загальною позитивною оцінкою дисертаційної роботи, слід зазначити низку недоліків, на деяких з них хотілося б звернути увагу:

1. В роботі трапляються друкарські помилки, латинізми.
2. При описі зубів різних груп автор використовує як стоматологічну, так і анатомічну термінологію – на мою думку доцільніше було б дотримуватись одного варіанту вживаних термінів.
3. Можливо, огляд літератури доцільно було б структурувати, розділивши на окремі підрозділи.

Всі вказані вище зауваження не носять принципового характеру і не впливають на значимість отриманих дисертантом результатів.

В плані дискусії хотілося б отримати відповіді на наступні запитання:

1. Яке значення для практичної стоматології має проведене Вами визначення мінеральної щільності твердих тканин зубів різних груп у пришийковій ділянці?
2. Чи є виявлені Вами зони відкритого дентину в пришийковій ділянці зубів чинниками ризику розвитку пришийкового карієсу?
3. З якою метою Ви проводили визначення мінерального складу твердих тканин зубів?

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Якимовича Данила Володимировича «Особливості будови пришийкових ділянок постійних зубів різних груп», представлена на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю «Стоматологія», є самостійною завершеною науковою працею, в якій представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення актуальної науково-практичної задачі сучасної стоматології, яка полягає в з'ясуванні особливостей топографії твердих тканин постійних зубів різних груп у пришийковій ділянці та дослідження їх якості і мінерального складу

Актуальність теми, наукова новизна, теоретичне та практичне значення роботи, комплекс використаних методик, ґрунтовність аналізу та інтерпретація отриманих даних, обсяг дослідженого матеріалу та обґрунтованість одержаних

результатів дозволяють вважати, що дисертація Якимовича Данила Володимировича на тему «Особливості будови пришийкових ділянок постійних зубів різних груп», яка виконана під науковим керівництвом професора Масної З. З., відповідає всім вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 року та положенню Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри стоматології
дитячого віку Буковинського державного
медичного університету МОЗ України
доктор медичних наук, професор

Оксана ГОДОВАНЕЦЬ

Підпис	<i>Годованець</i>
Начальник відділу к	
Буковинського державного медичного університету	

